

אַדוֹן הַשְּׁלוֹם

לְקַט תְּפִלוֹת לַשְּׁלוֹם
בְּמִסֹּרוֹת הַיְיְהוּדוֹת, הַנִּצְרוֹת וְהָאִסְלָאם

לְהַתְּפִלֵּל לִפְנֵי אֲדוֹן הַשְּׁלוֹם עֶרֶב וּבִקְרַ מְדֵי יוֹם בְּיוֹמוֹ
יָרְנוּ וַיִּשְׂמְחוּ כָּל הַמִּתְּפַלְלִים בּוֹ לְקִיּוֹם הַשְּׁלוֹם

הַכּוֹל נֹסֵדֵר וְלוֹקֵט בִּיָּדֵי

ד"ר אבי אלקיים

הַשִּׁיחַ עֵסֶאן מְנַאסְרָה

הַרְב רֹוּבְרַטוֹ אַרְבִּיב

הוֹצֵאת אִידֵרָא, תֵּל אַבִּיב

שְׁנַת יְהִי שְׁלוֹם בְּחִילֶךָ שְׁלוֹה בְּאַרְמְנוֹתֶיךָ לִפְיֶךָ

הסדרה להבנה ביקדתיית לאהבה ולשלום

עורך הסדרה:
ד"ר אבי אלקיים

אֲדוֹן הַשָּׁלוֹם

לְקַט תְּפִלוֹת לְשָׁלוֹם
בְּמִסֹּרֹת הַיְהוּדוֹת, הַנְּצֻרוֹת וְהַאֲסֻלָּאִים

מסת"ב: 8-520-924-965-978-ISBN

© כל הזכויות שמורות להוצאת אִיִדָא

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי – אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת מאת בית ההוצאה לאור שתינתן מראש ובכתב.

מהדורה שנייה מתוקנת, תשע"ה – 2015

Printed in Israel 2015

עיצוב עטיפה: אבי אלקיים

העיתורים לקוחים מתוך ארמונות אלהמברה, גרנדה, ספרד. במרכז העיגול: יונת השלום של פבלו פיקאסו.

סידור, עימוד, לוחות והדפסה:

א. אורן הפקות דפוס בע"מ, שד' רוטשילד 109, תל אביב

פֶּתַח דְּבַר

בְּקֶשׁ שְׁלוֹם וְרִדְפָהּוּ.

(תהלים לד, 15)

***

אָהָבוּ אֶת אוֹיְבֵיכֶם וְהִתְפַּלְלוּ בְּעַד רוֹדְפֵיכֶם לְמַעַן תִּהְיוּ בְּנֵי
לְאֲבֵיכֶם שְׂבֻשְׁמִים. כִּי הוּא מְזַרֵחַ שְׂמֹשׁוֹ עַל רְעִים וְעַל טוֹבִים
וּמְמַטֵּיר גֶּשֶׁם עַל צְדִיקִים וְעַל רְשָׁעִים.

(הבשורה לפי מתי ה, 44-45)

***

﴿הִנֵּה נֹתֵן לָכֶם אוֹר מֵעַם אֱלֹהִים וְסִפֵּר בְּרוּר אֲשֶׁר בּוֹ יִנְחָה
אֱלֹהִים אֶל נְתִיבוֹת שְׁלוֹם אֶת כָּל הַמְּבַקֵּשׁ לְהַפְיֵק רְצוֹן מִלְּפָנָיו
יּוֹצִיאָם מִחֹשֶׁךְ לְאוֹר כְּאֲשֶׁר יִרְשֶׁה וַיִּנְחָה אוֹתָם אֶל אֵרֶח מִיִּשְׂרָאֵל.﴾
(סורה 5: השלחן הערוך, פסוקים 15-16)

גְּדוּלַת הַשְּׁלוֹם שֶׁהוּא שָׂקוּל בְּנֶגֶד הַכֹּל

אבי אלקיים

לֹא בַחִיל וְלֹא בְכֶחַךְ כִּי אִם בְּרוּחִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת (זכריה ד, 6).
בחיל ורעדה אני מגיש את אֲדוֹן הַשְּׁלוֹם – סידור תפילות לשלום
במסורות היהדות, הנצרות והאסלאם. סידור זה, המבטא את אמונתן
של שלוש דתות ההתגלות, הוא תולדה של דיאלוג רוחני רבי-שנים
להבנה בין-דתית לאהבה ולשלום מיסודה של דרך אברהם – הדרך
הסופית הישראלית בראשותי ובראשות חבריי לדרך השיח עסאן
מנאסרה והרב רוברטו ארביב. סדר התפילות לשלום המוגש בזה הנו
המפתח רוז הרזים לפתיחת שערי השמים, שערי הלב, שערי השלום.

חֲדָשׁ יְמֵינוּ בְּקֶדֶם (איכה ה, 21). עיון בסידור אֲדוֹן הַשְּׁלוֹם מלמד כי
הוא נע במרחב הדיאלקטי שבין שמרנות למהפכנות. הוא שמרני מאוד
בבחירת לקט התפילות לשלום, שרובן ככולן קטופות מגן הפרחים
הססגוני שטיפחו להן באהבה גדולה שלוש דתות ההתגלות במהלך
הדורות. אך הוא מהפכני שלא היה כמותו כמדומה בתולדות הסידורים
מאז ומעולם. המהפכה בסידור זה היא שהוא כולל לקט של תפילות
לשלום שאת רובן ככולן נוהגים להתפלל כבדרך שגרה בנותיהן
ובניהן של שלוש הדתות המונותאיסטיות: יהודים, נוצרים ומוסלמים.

כִּי אַתָּה אֲשֶׁר יֵאָהֵב יְהוָה יוֹכִיחַ וּכְאֵב אֶת בֶּן יִרְצֶה (משלי ג, 12). על
אף האהבה הגדולה שאני רוחש לאנשי אמונה, הולכי תמים ופועלי
צדק, היא לא תסמא את עיניי מלבקר את הבוקה, המבוקה והמבולקה
שאני עד להן זה ימים ושנים בגלימת הכזב שעטו עליהם נמהרי לב,
חדשים מקרוב באו, רבים מבני ומבנות שלוש הדתות בזמננו. כל
העוסק בתורה לשמה נעשית לו סם חיים וכל העוסק בתורה שלא
לשמה נעשית לו סם המוות. מביט אני ורואה את עליבות חייהם
של דור תהפוכות, בני תורה ואמונה בישראל ובעמים, השקועים

בין המצולה, שהפכו את תורתם לסם המוות ממש, ובמקום צרי גלעד – נחש שרף וגם עקרב עד שתפילותיהם על השלום כצפצוף הזרזיר, והשלום, הטובה והברכה, החן והחסד והרחמים שמשפיע אֲדוֹן הַשְּׁלוֹם בטובו על בניו ובנותיו נעקרו מלבם והיו כלא היו.

וְהָאֵמַת וְהַשְּׁלוֹם אֶהְבּוּ (זכריה ח, 18). למרות רפיון הרוח והמעש אין שאננים בציון, אין לומר נואש, כמי שאומר שלום עלייך נפשי, אלא אחריות כבדה מוטלת על כתפיו של אדם לתקן עולם במלכות שדי. על כן, באתי בלילות עלטה שספינת השלום טרופה במחשכים, במצולות ים, לתקן סידור תפילות לשלום, כדי לפוגג חזיונות נכזבים ולהשיב את רוח האהבה והאחוה השלום והרעות לכל מי שעדיין נותרה תפילה זכה בנשמתו, להקיצו מתרדמתו, לעוררו להתפלל תפילה אמתית ממעמקי לבו, בלחישה, בצעקה, בקול דממה דקה, על השלום, בפני אֲדוֹן הַשְּׁלוֹם, להתמסר למען השלום ולא רק לחלום על השלום, להתחדש בגוף, ברוח ובנשמה, באור אהבת השלום, על כל גילוייו וצפונותיו כי אין לך כלי מחזיק ברכה אלא השלום.

לֵב טָהוֹר בְּרָא לִי אֱלֹהִים וְרוּחַ נְכוֹן חִדַּשׁ בְּקִרְבִּי (תהלים נא, 12). השלום הוא מעלה הנובעת מעוז הרוח. על כן, האדם הכוסף להתפלל על השלום באמת, מעומק לבו, עליו לתקן עצמו, לזכך נשמתו ולעדן כל גוניגונוני של רגשותיו. תיקון הלב מחייב שינוי עמוק של אופני תודעתו של האדם העורג לשלום ושינוי יסודי של הרגליו כדי שיתנוצצו בו אורות השלום. השלום, הן כמצב תודעה והן כהתנהגות, לא ניתן להשגה ולרכישה על-ידי שינוי פתאומי, אלא לאט לאט ובהדרגה. השלום הוא הגילוי הנעלה של אֲדוֹן הַשְּׁלוֹם – מלך שהשלום שלו – הַשְּׁלָם המוחלט. חתירתו הפנימית של היחיד לשלום, על כל גילוייו וצפונותיו, נובעת מינייה וביה מחתירתו להתגבר על הרוע, על החסר, ולהשיג את חירותו, את שלמותו. חתירה זו של האדם אל חירותו, אל שלמותו על כל רבדיה היא בשורשה גילוי פרטי של שאיפת ההוויה בכללותה אל שלמותה. על האדם, העורג בלי הרף אל השלום, להשתלם, להשתכלל ולהשתפר כל ימי חייו, ומכוח שאיפתו לעילוי תמידי, להשתלמות החדורה בו, הוא משתתף למעשה

בהשלמת הבריאה לפי כוונת בוראה – תיקון עולם. אין התפילות לשלום אלא ביטוי חיצוני לתהליכי נפש עמוקים המתרחשים בלבו של האדם פנימה, תהליכים של צרוף, מרוק וזיכוך המבטאים בשורשם את שאיפתם הנעלה של יחידות ויחיד סגולה להשתלם, להתגבר על החסר, להיות בתנועה מתמדת של השתלמות עם ההווה כולה. כללו של דבר, תיקון הלב הוא הסוד והיסוד של התפילות לשלום.

הָלוֹא אָב אֶחָד לְכֻלָּנוּ הָלוֹא אֵל אֶחָד בְּרָאנוּ (מלאכי ב, 10). נוהג שבעולם הוא שהיהודים מתפללים את תפילותיהם, הנוצרים את תפילותיהם והמוסלמים את תפילותיהם – כל אחד וכל אחת לפי דתם, לפי מנהגיהם, לפי המסורת שקיבל מאבותיו ומאבותיו. ואולם, כל שלוש דתות ההתגלות זהות בבשורתן. על כן, כל מי שאחדות ההתגלות היא יסוד מוצק בעיניו, כל מי שהם רודפי שלום אמתיים, אינם יכולים להסתפק רק בהכרת התפילות של דתות זולתם, שהיא מעלה נכבדת בפני עצמה, אלא מוזמנים הם להתעלות מעבר לביצורים, לחומות ולמחיצות שהקימו בתודעתם מתפללי הדתות, לשפוך שיחם ולהתפלל בלב טהור, במצפון זך ונקי, גם את תפילותיהם לשלום של בני דתות זולתו לפני אל אחד יחיד ומיוחד. בכך הם מתחברים בשורש נשמתם למהותו של השלום הפנימי, השלום האמתי, שאין בו מחיצות בין דת, לאום, גזע, מין ומגדר. על כן, אתם רודפי השלום מכל הדתות מוזמנים לעלות לסיפון ספינת ההצלה של התפילות לשלום שבסידור אֶדוֹן הַשְּׁלוֹם, ולחצות בה את ים האש כדי להגיע לשלום הנצחי.

כִּי בֵיתִי בֵּית תְּפִלָּה יִקְרָא לְכֹל הָעַמִּים (ישעיה נו, 7). אף-על-פי שסידור זה כולל תפילות לשלום הלקוחות בעיקר מהמסורת הדתית, לבי דואב עליי שמא דרכו של סידור זה לארון הספרים של בתי הכנסת, המסגדים או הכנסיות לא תהיה סלולה, לא כל שבן דרכו אל לבותיהם ונשמותיהם של המתפללות והמתפללים בני הדתות השונות. חושש אני כי צריכים לחלוף ימים ושנים עד שתפתח אבולוציה רוחנית של השלום האמתי שתאפשר לנשים ולאנשים, ילדות וילדים להתפלל גם את תפילתם לשלום של בניה ובנותיה של הדת האחרת.

לפיכך בחרתי לערוך את סידור תפילות לשלום במבנה מודולרי. אף כי נשׂאני לבי לבלול את התפילות לשלום משלוש הדתות זו עם זו בלי כל גדר ומחיצה כיאה לתפילות לשלום, אלא שבתוך עם טְמֵא שפתיים אנוכי יושב. תחת זאת, הצגתין זו לצד זו – יהדות לבד, נצרות לבד, אסלאם לבד. כל זאת למען יקל על לבות אותם יחידות ויחידי סגולה שוחררי השלום, שעדיין לא הגיעו למעלה הנעלה של השלום הלבבי, מעלת מי שמסוגל להתפלל תפילות לשלום של דת זולתו, שיתפללו כל אחת ואחד לפי מסורת אמותיו ואבותיו, ויזכה להכיר ולהוקיר את המסורות של תפילות לשלום של דתות זולתו. אבל כל מי בכס שרואה עצמו אוהב שלום ורודה שלום, אוהב את הבריות באמת ובתמים מוזמן להתפלל את כל התפילות לשלום בסידור זה ועליכם אומר אני כי כל המבקש רחמים על חבְרו, יהיו מוצאו, גזעו, מינו, מגדרו, דתו אשר יהיו, והוא צריך לאותו דבר, הוא נענה תחילה.

וּמִרְתֶּם כִּי לְחֵי וְאִתָּה שְׁלוֹם וּבֵיתְךָ שְׁלוֹם וְכֹל אֲשֶׁר לְךָ שְׁלוֹם (שמואל א' כה, 6). כל אישה ואיש שעדיין לא זכו להגיע למעלת 'האדם המתפלל' אך לבס נוהה באמת ובתמים אחר תיקון עולם, אחר השלום, הרי גם אתם, שוחררי השלום החילוניים, רעים אהובים, מוזמנים להתבסס מניחוחות התפילות לשלום עתירות הלשד. לא אשליה לירית היא, שירת השלום הדתית לענפיה וסנסניה. לו יפתח אֶדוֹן הַשְּׁלוֹם בפניכם שערי שלום, למען תתבוננו התבוננות עמוקה פנימה באור הבהיר של שירת השלום הדתית, שירה על חירות ושלום, על יופי, אהבה וגעגועים, לתור במרחבי השלום שציירו להם בעלי ובעלות חזון אשר פרחו בדתות ההתגלות, היהדות, הנצרות והאסלאם. לו תשתאו לנוכח דבקותם של מתפללות ומתפללים בכל הדורות, שאחזו בשלום, בפיהם גם בלבם, אש דת בפיהם ושלהבת יה בלבם, שחירפו נפשם למען השלום ולא הרפו ממנו גם בימים קשים מנשוא, שבהם אָזְלַת יד ואפס עצור ועזוב; לו תזכו להשראה לנוכח כמיהתם הגדולה והאמיצה אל השלום הנצחי.

שלמי תודה

שלמי תודה מעומק לבי לידידי היקר הרב רופרטו ארביב, המנהל החינוכי של מכון שכטר בנווה צדק בתל אביב, ממייסדי דרך אברהם – הדרך הסופית הישראלית. הרב ארביב נטל על שכמו לפעול בשנים האחרונות ביתר שאת וביתר עוז למען הבנה בין־דתית ולטובת דיאלוג רוחני לשלום בין יהודים למוסלמים. חשיבות גדולה נודעת לו כמי שהיה בין היוזמים המרכזיים להוצאתו של סידור תפילות לשלום – יישר חילו לאורייתא.

תודה מיוחדת לידידי היקר כאח לי השיח עסאן מנאסרה על תמיכתו החשובה בהוצאתו של סידור תפילות לשלום. השיח מנאסרה הוא חבר במסדר הסופי א־טְרִיקָה אלקאדְרִיָה לשלום בנצרת ומראשי דרך אברהם – הדרך הסופית הישראלית. תרומתו החשובה לדיאלוג רוחני לשלום ולהבנה בין־דתית בישראל זה ימים ושנים, ולקידום השלום בין העמים בישראל, לא תסולא בפז. ישלם ה' פעלו ותהי משפורתו שלמה מעם ה'.

חובה נעימה לי להודות לכל מי שתרם וסייע בשלבים שונים להפקתו של הסידור אָדוֹן הַשְּׁלוֹם: לתלמידי וחברי ד"ר אליעזר שור על תרגומו לאנגלית את תפילות לשלום של רבי נתן שטרנהרץ, לרעייתי ד"ר שירה אלקיים על תרגומיה את המאמרים מעברית לאנגלית, לידידי מר טארק אבו רג'ב על תרגומו את התפילות של רבי נתן שטרנהרץ לערבית ולמתרגם מר גַמִּיל עֲנָאִים על תרגומו את המאמרים מעברית לערבית. לחברי פרופ' אריה קופסקי על סיועו בבחירת חלק מהתפילות לפי המסורת של הדת הנוצרית ולידידי שוֹעִי רִז על הערותיו הנבונות בעניין בחירת לקט התפילות.

אחרונים אחרונים חביבים, הנני אסיר תודה לשיח ד"ר עמר רַיִס ראש המסדר הסופי א־טְרִיקָה א־יִשְׂרָאֵלִיָה א־שְׂאֵדְלִיָה בעכו ולשיח עבד

אלסלאם מנאסרה ראש המסדר הסופי א-טריקה אל-קאדריה לשלום
בנצרת על תמיכתם הרוחנית והחומרית במפעל זה של הוצאת סידור
תפילות לשלום – יזכו לשפע ברכות מאדון השלום.

ואחתום בתפילה קצרה שחיברתי לכבוד סידור תפילות לשלום:

אָדוֹן הַשָּׁלוֹם
מֶלֶךְ שֶׁהַשָּׁלוֹם שְׁלוֹ
שִׁים בְּשָׁלוֹם אֶת הַסְּדוֹר אָדוֹן הַשָּׁלוֹם
עַל לְבָבוֹתֵיהֶם שֶׁל בְּנֵיךָ וּבְנוֹתֶיךָ שׁוֹחְרֵי הַשָּׁלוֹם

אבי אלקיים
היושב בתוככי סוכת השלום, חג הסוכות תשע"ה

אַקְדָמוֹת מְלִין

אַקְדָמוֹת מְלִין

הרב רוברטו ארביב

על מקומן של תפילות לשלום בטקס ה'דָּבָר
של 'דרך אברהם - הדרך הַסּוּפִית הישראלית' 17

האפיפיור פרנציסקוס

תפילה לשלום 22

השיח עסאן מנאסרה

תפילת הלב 26

אבי אלקיים

קול דממה דקה: בין דיבור לשתיקה
בתפילות לשלום 29

על מקומן של תפילות לשלום בטקס הַדְּבָר של 'דרך אברהם – הדרך הסופית הישראלית'

הרב רופרטו ארביב

היזמה להוציא לאור את סידור אָדוֹן הַשְּׁלוֹם התגבשה בקרב הנהגת 'דרך אברהם – הדרך הסופית הישראלית', בימי מלחמת עופרת יצוקה בעזה, בהתלקחות המחודשת של מסכת האלימות שאינה פוסקת ששני העמים עדים לה זה שנות דור ויותר. בעתות מצוקה אלו ראינו חשיבות מיוחדת להוצאתו של קובץ תפילות שיבטא את הכמיהה המשותפת לשלום.

הקובץ שלפנינו בנוי במתכונת טקס התפילה, טקס הַדְּבָר של 'דרך אברהם – הדרך הסופית הישראלית'. מתחילת דרכה אימצה דרך אברהם בחום ובאהבה את טקס הַדְּבָר הסופי כתפילה משותפת לחברי הקהילה. על טקס הַדְּבָר עצמו כותב המיסטיקן הסופי הדגול אָבֵן אל-ערבי (1165–1240):

עליכם לזכור את האל בסתר ובגלוי בתוך נפשותיכם ובין חבריות כי האל אמר: ﴿זְכְּרוּנִי וְאֶזְכְּרֵכֶם﴾ (סורה 2: הפרה, פסוק 152) ובכך קבע כי זכירת האל היא מענה לזכירת עבד האל. כשתלמד את לבך לזכור את האל תמיד ובכל מצב יהיה לבך מואר באור הזכירה ובאור הזה תזכה לגילוי עיניים שהרי דברים נגלים באמצעות האור.¹

'דרך אברהם – הדרך הסופית הישראלית' נוסדה בכנס מרשים שהתקיים ביישוב היהודי-הערבי 'נווה שלום' בשנת 2000. בסיומו

¹ תרגמה שרה סבירי, הסופים אנתולוגיה, תל אביב 2008, עמ' 394.

של הכנס נערך טקס הַדְּבָר גדול בהשתתפות רבנים, שיחים וקהל רב, שהניח את היסודות למנהגי הַדְּבָר של הקהילה. שם הושמעו לראשונה תפילותיו של רבי נתן שטרנהרץ מנמירוב (1780–1844) על השלום כחלק מהַדְּבָר, ושם גם הולחנה התפילה הנוספת של הדרך, אֵין בְּאַלְהֵינוּ – לֹא אֱלֹהִים אֲלֵא אֱלֹהֵינוּ – אֵין אֱלֹהִים מִבְּלַעֲדֵי אֱלֹהֵינוּ (אֵין בְּאַלְהֵינוּ – אֵין אֱלֹהִים מִבְּלַעֲדֵי אֱלֹהֵינוּ) בניגון המיוחד שמסיים עד היום את טקס הַדְּבָר בערבית ובעברית. על החשיבות של זכירת לֹא אֱלֹהִים אֲלֵא אֱלֹהֵינוּ כתב המיסטיקן הַסּוּפִי שְׁהַאב אֲדִין עֶמֶר אֲסַהְרֶרְדִי (1145–1235) כך:

בהתבודדות אין עבד האל חדל מלשנן על לשונו את נוסחת הזכירה 'אין אלוה אלא אלה' ולב מחרה־מחזיק אחרי הלשון. כשהנוסחה קונה לה שביתה בלב, תופסת משמעותה את מקומה של שיחת הנפש וזו מסתלקת לה. כשנוסחת הזכירה גוברת והלשון רצה בה, הלב נטמע בתוכה, עד שגם אם תיאלם הלשון דום, הלב לא ייאלם. היא נעשית אז בלב כגביש, ובו משתכן אור הוודאות. בשלב זה גם אם תימחק צורת הנוסחה מהלשון ומהלב עדיין יהיה אורה כגביש בתוך הלב.²

התכנים הייחודיים של טקס הַדְּבָר שעיצבו ראשי הדרך אברהם – הדרך הַסּוּפִית הישראלית בשנים שלאחר מכן כוללים יסודות מטקס הַדְּבָר המוסלמי, בעיקר מתוך המסורת של המסדר הַסּוּפִי אֲטְרִיקָה אֲלֶקְאֶדְרִיָּה בישראל ובפלסטין תחת הנהגתו של השיח מֶחְמַד הַאֲשֵׁם אֲלֶבְעֶדְאֶדִי (1905–1995) ועמם יסודות מליקוטי תפילות של רבי נתן שטרנהרץ. נוספו עליהם תפילות שמע ישראל ותפילת יְהוָה הוא הַאֲלֵהִים הלְקוּחוֹת ממחזור יום הכיפורים.

רובן של התפילות לשלום במסורת היהודית בסידור אָדוֹן הַשְּׁלוֹם לְקוּחוֹת מִסְפֵּר לִיקוּטֵי תַפִּילוֹת שחיבר רבי נתן שטרנהרץ, סופרו ותלמידו הנאמן של רבי נחמן מברסלב (1772–1810). ספר ליקוטי תפילות כולל בתוכו תפילות, בקשות, תחינות, ריצוים, פיוסים, וידוים והתעוררות גדולה של הנפש, כדי לעורר את האדם לזכור את

² תרגמה שרה סבירי, שם, עמ' 391–392.

אחריותו, כיסופיו וגעגועיו הגדולים והעצומים להשם יתברך. 'ליקוטי תפילות' הם מעין מדריך למתחיל ולמומחה, לתלמיד ולרב, ליחיד ולקבוצות, בדרך לסולם עלייה. בדומה לספר תהלים של נעים זמירות ישראל, הפך מהרה 'ליקוטי תפילות' לסדר תפילה לאנשי אמונה באשר הם, תפילות לאל חי עולמים, הנאמרות בכל יום ברחבי תבל.

ספר 'ליקוטי תפילות' של רבי נתן שטרנהרץ משקף את רוח מורו ורבו רבי נחמן מברסלב (להלן, מוהר"ן) בכל הקשור לחיבור בין אדם לחברו ולבין אדם לקונו. תפילות אלו הן הרוח החיה של תורת רבי נחמן, אשר פקד על אנשי אמונו להפוך את התורה לתפילה:

וגם יוכל לעשות לו שיחה ותפלה מזה בעצמו. ועל זה בעצמו יצעק ויתחנן לפניו יתברך, שנתרחק כל כך עד שאינו יכול אפילו לדבר, ויבקש מאתו יתברך רחמים ותחנונים שימחל עליו ויפתח פיו שיוכל לפרש שיחתו לפניו יתברך [...] והמשכיל והחפץ באמת יוליכו השם בדרך אמת ויבין בעצמו דבר מתוך דבר איך להתנהג בזה, באופן שיהיו דבריו דברי חן, וטענות נכונות לרצותו שיקרבהו לעבודתו באמת וענין שיחה זו עולה למקום גבוה מאוד ובפרט כשעושה מתורה תפלה מזה נעשה שעשועים גדולים מאד למעלה.³

ייחוד התורה לתפילה מחבר את הדיבור והגעגוע עם השמים תוך דיאלוג חי של איש אמונה המצרף את חיו, שכלו ונשמתו לשיח מתמיד של אני ואתה:

בשעת התפלה, כל זמן שהאדם שומע עוד איזה אדם, דהיינו ששומע ומרגיש שעומד עוד אדם אחד בשעת תפלתו, הוא לא טוב. כי צריך כל אדם בשעת תפלתו שיצייר בדעתו, שאין שם אלא אני והשם יתברך לבד.⁴

מרקם תפילותיו של רבי נתן שטרנהרץ כרוך וארוג לבלי הפרד היטב

³ ליקוטי מוהר"ן, ח"ב, סימן כה.

⁴ שם, שם.

עם תורתו של רבו, אשר ביקש להפוך את חיי אדם לחיפוש ולחתיירה מתמדת ללא פשרות, ליחס חי ואינטימי עם האלוהות, בחינת לְךָ אָמַר לְבִי בְקִשׁוּ פָנָי אֶת פְּנֵיךָ יְהוָה אֲבָקֶשׁ (תהלים כז, 8).

לא רק תורות ליקוטי מוהר"ן משתקפות בתפילות של רבי נתן שטרנהרץ אלא גם מסכת חייו המיוסרים והקצרים של מוהר"ן, על הסתירות שבו, על רגעי ההתעלות והנפילות הממושכות של הסתר פנים. ניתן לומר שהתפילות של רבי נתן שטרנהרץ הן בבחינת ראי וחותרם של רבו הגדול. המפתח לשער התפילה, כך מגלה לנו מוהר"ן, נעוץ בהזדהות עם לשון התפילה באופן קיומי ונפשי. עיקר אמירת תהלים הוא שיאמר האדם את כל מזמורי תהלים על עצמו, שימצא את עצמו בתוך כל מזמור ומזמור. כאן התפילה הופכת להיות לכלי חיפוש למסע אל האני, המבקש להמריא השמימה מתוך מילות המזמורים. בכל מילה ומילה מקננת ציפור, וברגע שאני קורא את המילה, הציפור פורשת כנפיים ועפה אל על.

תפילותיו של רבי נתן שטרנהרץ אוצרות את הרוח והעצמה הרליגיוזית של רבו ומיטיבות לבטא את האמונה העכשווית המיוסרת והלא פשוטה, החיה בין ייאוש לשמחה, בין הסתר פנים לאמונה תמימה: פואטיקה נשגבה של אדם בודד המבקש מרפא לנפש בעולם שהאלהים נָטָשׁוּ. חיפוש נואש אחר ביטוי הולם להרגשה זו בחינת בְּצֵל עֹבֵד (תהלים קמד, 4) – "לא כצלו של דקל ולא כצלו של כותל אלא כצלו של עוף הפורח" (מדרש זוטא, קהלת, פרשה א) – אלו הם חייו של איש האמונה בצל האמונה. לא בְּאוֹרֶךְ נִרְאָה אֹר (תהלים לו, 10) מבקש איש האמונה, כי אם תחינה ובקשה בפיו: בְּצֵל כְּנָפֶיךָ תִּסְתַּיְרֵנִי (תהלים יז, 9).

סידור אָדוֹן הַשְּׁלוֹם מבקש להיות מדריך לכל פה לכל איש ולכל קהילה המבקשים לבטא את כמיהתם לשלום, בין אדם לחברו, בין איש לאשתו, ובין כל באי העולם. אנו ב'דרך אברהם – הדרך הסופית הישראלית', יהודים כמוסלמים, מאוחדים בתקווה שתפילה אישית וציבורית היא סגולה לאותה פתיחת הלבבות הנכספת, החיונית לשלום

בין כל עמי האזור. בסידור אָדוֹן הַשְּׁלוֹם תפילות בערבית, בעברית ובאנגלית, אשר יוכלו למצוא להן מעון ומשכן בין עלי ספרי התפילות של כל אנשי אמונה. תפילות אלו הן הזמנה לכל אנשי אמונה באשר הם להתאחד בשירה ותחינה, כל אחד ואחת בשפתו וכלשונו, בקהל מבקשי דרך השם.

תפילה לשלום

האפיפיור פרנציסקוס

רבותיי הנשיאים, בשמחה גדולה אני מקבל את פניכם ואת פני חברי המשלחות המכובדות המלוות אתכם וחפץ לקבלכם באותו סבר פנים שבו קיבלתם אותי במהלך עלייתי לרגל לארץ הקודש אשר תמה לפני ימים ספורים. אני מודה לכם ממעמקי לבי על שקיבלתם את הזמנתי לבוא לכאן ולהתחנן יחדיו לאלוהים למתנת השלום. כולי תקווה שפגישה זו היא תחילתה של דרך חדשה בחיפוש אחר מה שמאחד, על מנת להתגבר על מה שמפריד. אני מודה להוד קדושתו, אחי המכובד ברתולומיאוס, אשר נמצא כאן לצדי על מנת לקבל את פני אורחים מכובדים אלה. השתתפותך היא מתנה יקרה, עזרה גדולה ועדות לדרך שבה אנו, הנוצרים, הולכים לקראת אחדות מלאה.

נוכחותכם, רבותיי הנשיאים, היא אות גדול לאחוזה שאותה משיגים ילדיו של אברהם, וביטוי ממשי לאמון באלוהים, אדון ההיסטוריה, המביט בנו היום כבאחים זה לזה ורוצה להנחותנו בדרכיו. פגישתנו למען בקשת השלום בארץ הקודש, במזרח התיכון ובעולם כולו, מלווה בתפילותיהם של אנשים כה רבים, מתרבויות, מולדות, לשונות ודתות שונות, אנשים שהתפללו בעבור פגישה זו ועתה מאוחדים עמנו באותה הבקשה. זוהי פגישה העונה על רצונם של כל העורגים לשלום וחולמים על עולם בו גברים ונשים יוכלו לחיות כאחים ולא כיריבים ואויבים.

רבותיי הנשיאים, העולם הוא ירושה שקיבלנו מאבותינו, אך בה בעת הוא הלוואה מילדינו: ילדים שעייפים ומותשים מעימותים וכמהים להגיע אל שחר השלום; ילדים המבקשים מאתנו לשבור את חומות האיבה וללכת בדרך הדיאלוג בעבור ניצחונן של האהבה והידידות.

כן רבים מדיי מאותם ילדים נהיו לקרבנות חפים מפשע במלחמה ובאלימות, פרחים שנקטפו בשיא פריחתם. זוהי חובתנו להבטיח שקרבנם לא יהיה לשווא. זיכרונם נוטע בנו את האומץ לשלום, את הכוח להתמיד בדיאלוג בכל מחיר, את הסובלנות לשרטט, מדי יום ביומו, את תולדותיו של דוקיום בכבוד ובשלום, לתפארת האלוהים ולטובת הכלל.

כדי לעשות שלום דרוש אומץ רב הרבה יותר מזה הדרוש לעשיית מלחמה. דרוש אומץ לומר כן למפגש ולא לעימות; כן לדיאלוג ולא לאלימות; כן למשא ומתן ולא לעוינות; כן לכיבוד הסכמים ולא לפרובוקציות; כן לכנות ולא לצביעות. לכל אלה דרושים אומץ לב ותעצומות נפש רבות.

ההיסטוריה מלמדת אותנו שאין די במאמצינו. יותר מפעם היינו קרובים לשלום, אך עושה הרע (השטן) הצליח למנוע אותו בדרכים שונות. לכן אנחנו כאן, מכיוון שאנחנו יודעים ומאמינים שאנו זקוקים לעזרתו של האלוהים. אנחנו לא זונחים את מחויבותנו, אלא קוראים לאלוהים מתוך מחויבות עליונה כלפי המצפון שלנו וכלפי עמינו. אנחנו שמענו קריאה ועלינו לענות: הקריאה לשבור את מעגל השנאה והאלימות, לשבור אותה במילה אחת: "אָח". אך כדי לומר מילה זו, עלינו להרים את עינינו למרומים, להכיר איש ברעהו כבנים לאב אחד. לו, ברוחו של ישוע המשיח, אני קורא ומבקש את תפילתה של מרים הבתולה בת ארץ הקודש ואמנו.

אֲדַנֵּי אֱלֹהֵי הַשָּׁלוֹם

שְׁמַע תְּפִלָּתֵנוּ

בְּמִשְׁךְ שָׁנִים אֲרַבּוֹת נִסִּינוּ פְּעָמִים כֹּה רַבּוֹת

לְפָתוֹר אֶת הַסִּכּוּכִים שֶׁלָּנוּ

בְּאִמְצָעוֹת כַּחוֹתֵינוּ וְאֵף בְּכֹלֵי הַנְּשָׁק שֶׁלָּנוּ

זְמַנִּים רַבִּים שָׁל עוֹיְנוֹת וְאִפְּלָה

שְׁפִיכוֹת דָּמִים כֹּה רַבָּה

חיים כה רבים אשר התנפצו
תקוות כה רבות אשר נקברו...
אך לשוא.

עתה אדני
עזר לנו אתה!

אתה הענק לנו שלום
אתה למדנו שלום
אתה תנהיגנו אל השלום.

פתח את עינינו ולבנו
לתת לנו את האמץ לומר:
"די למלחמה"
"המלחמה הורסת הכל"
חזק בקרבנו את האמץ
לקים מעשים ממשיים להשכנת שלום.

אדני, אלהי אברהם והנביאים אלהי האהבה
אשר ברא אותנו וקרא לנו לחיות פאחים וכאחיות
הענק לנו את הכח להיות רודפי שלום בכל יום תמיד
הענק לנו את היכולת להביט בחבה אל כל אחד מאחינו
אותם אנו פוגשים בדרךנו.

עשנו מסגלים להקשיב לבכים של אורחינו
המבקשים להפוך
את כלי הנשק שלנו לכלי שלום
את פחדנו לאמון
ואת המתחים שלנו למחילה.

הִבְעַר בְּלִבֵּנוּ אֶת אֵשׁ הַתְּקִינָה
 לְנִקּוּט בְּהַתְּמָדָה וּבִסְבִּלְנוּת
 צְעָדִים לְקִרְאֵת דִּיאֱלוֹג וּפְיוּס
 בְּדֵי שְׁלִבְסוּף הַשְּׁלוֹם יִנְצַח

וְשִׁמְלֵב כָּל אָדָם
 תִּגְרָשְׁנָה הַמַּלְיִם הַלְלוּ: מַחְלֵקֵת, שִׁנְאָה, מְלַחֲמָה!
 אֲדַנִּי, פָּרַק אֶת לְשׁוֹנֵנוּ וְיַדֵּינוּ מִגְּשָׁחוֹ.

חֲדָשׁ אֶת לִבְבֵּנוּ וְשִׁכְלֵנוּ
 מִי יִתֵּן וְהַמְלָה הַמּוֹבִילָה אוֹתֵנוּ לְמַפְגָּשׁ זֶה בָּזֶה תִּהְיֶה: אָח
 וְאֶרֶח חַיֵּינוּ יִהְיֶה: שְׁלוֹם, פֹּאצִּיָּה, סְלָאִם!
 אָמֵן.

תפילת הלב

השיח עסאן מנאסרה

לא נדע את מהות הדברים אלא מתוך עצמנו. לפרקים עולים בנו צללי ערביים קוסמיים, משמעותם הקדמונית מערסלת אותנו. ולפרקים נשכב על שפת התהום ונציץ לעומקו, נשקף אל הפשר המוחלט הנשקף מעמקי זיכרון של הציפורים הנודדות אל המזרח הקדום, שנושב ממנו ניחוח רענן של מעמקי הנפש הערה בלילות, הממתיקה סוד עם מקורותיה, ועיניה נשקפות ממעיין מי החיים.

אל תוליך את עצמך שולל למראה שני הצבעים, ולנוכח צללי הדברים ותדמיתם. האם שאבת תעצמות נפש מהלא־מושכל בסביבתך הגשמית בנוע השמש ברום השמים? זקוף את קומת הבאות לקראתך כדי שלא תתפתה למה שלא תחפוץ, וכדי שלא תחזור בך עם ערביים ולא תסתנוור בנוע גלגלי המזלות, וכדי שתיעור בשיר מזמור למרחבי היקום בשלוות הליל.

לעתים צעדינו שלנו נשקפים מולנו ועתים מתרחקים הם לאטם אבל לא ניטוש את הרגלינו מרוב כמיהה לאשר היה ואיננו. אל תתעלם מהיופי השוכן בתוכך ולא ממשמעות תפילתך בארובות עיניך, כי אתה פשר תפילות לילות הרמָדָאן ושירי מזמור חצות־ליל. טול את חליך והעפֵל אל הפסגה, אולי תפגוש את עצמך במעלת החשק או בשערי הפשרים המיטלטלים בצל האילנות הנאים. קח את חליך ואל תירא את פשר הסמלים השוכנים בין האותיות. אתה התפילה אתה קינת החליל במדבר. הסר מעליך את מחלצותיך, התערטל מלבושך הנושן בחוצות העיר, השלך מטענך בתהומות האיווולת ועבור בשערי הנֶכר כדי שייולד אור הגנוז מתוך תפילתך מעל הגבעות הנודדות בזמן.

* תרגם מערבית אבי אלקיים.

ייתכן שגילאָה אותנו החיפוש אחר משמעות ברורה להתנהגותנו הספונטנית הנובעת מתרבותנו הדתית. לעתים אנו מתקשים לכנות בשם אובייקטיבי את מה שפינינו הקשר הטוב בינינו לבין הבורא. ולעתים דמיונו המפליג מאפשר לנו לכנות בשם את מקצת מעשינו האמוניים, למשל, את מילות התפילה. אנו משתמשים במילות התפילה כדי לכנות בשם את כריעותינו והשתחויותינו, ומשלים את עצמנו להאמין שתפילתנו משקפת אמונה עתיקה כיקום עצמו. אך לאמתו של דבר רוב הזמן אנו עיוורים לאמת ולמהות התפילה. האם לא ניתן לומר שלכל דבר יש רוח? אכן, לתפילה יש רוח, כפי שלנו יש רוח, והיא המקרבת אותנו למעלת המלאכים.

אני מתעמק באמיתות התפילה ותוהה עליה. האם התפילה היא תנועה בפני עצמה? או שמא התפילה היא תנועה התלויה בעושיה? או אולי התפילה אינה אלא תרבות שאנו מורגלים אליה, ומתפללים אותה כבדרך שגרה, כדי שלא נחרוג מחברתנו השמרנית. שאלות אלו טורדות את מנוחתו של המתבונן, ואין להן פתרון אלא להעמיק בקשר שבין האדם לבוראו.

כי התפילה היא קשר אינטימי בין האדם לבין ריבונו, ושיאה הוא המשמעות הנסתרית ביסודות התפילה, או כוונת המתפלל. לכן הראשונים היו מתפללים תפילת הלב לפני תפילת הגוף ותפילת האהבה לפני תפילת המצווה. כי אין טעם לערטל את התפילה אל מול ריבוי התשוקות שבזיכרונו הגשמי, ואין טעם לברוח מפני הקשר הענוג שבינינו לבין ההיפעמות החומקת בתוך אנושיותנו. ואם לא נסביר פנינו אליה ונזמנה לשכון בתוכנו כי אז תירתע מפני גשמיותנו ותסתתר מפנינו בקרבנו.

התר חרצובותיך למען לא תאבד במעגל חייד, והבן את המסתורין של היפעמותך, כדי שימתיק את תפילתך, כפי שאתה נפעם מחלומותיך ומצפירי שחר. תפילתך תרוממך, אם תכמה אל האביב שבקרבך, או אם תרדוף אחר עפיפוני ההתאינות בארובות היעלמות עיניך. משוך תפילתך עדי שחר למען תכיל את היקום, ולמען תאצור את

סוד השמות הצפונים בתוכך. הקץ משכחת ההעדר ודע את התפילה שבתוכך, כך יתלבש בך הדבר שלא יכיל אותו שום דבר זולתו.

כאשר ייעלמו הצללים ונסו דאגה ואנחה ויזרח האור על משמעות חייך ותרווה משיירי כוסו של האהוב למען לא תצמא לנצח אוראז יזרח חזונך כמחול הגמלים. תשיח עם שרידי השכרות המיסטית של דמיוןך הנע ונד בינות מדבריות הספק שבתוכך. צלצל בפעמוני המרחבים וצפה לרוח הקלילה הנושבת על היעלמותך בינות לצללי הנשייה. התנודד בהילוךך על גבולות העבר, ופרוש כנפיך מעבר לזמן כפי שהיום פורש כנפיו על קצוות תבל. עשה כפי שעושה הערב לעפעפי הסיגליות, אבל אל תשכח לקום בבוקר לתפילה. תפילתך תישא אותך אל שלמותך, על כנפי פרפרים, אל לבבות השוכנים בך ובמהותך הכללית, הוי, אתה, הנודע באהבת האדם המוחלטת.

קול דממה דקה בין דיבור לשתיקה בתפילות לשלום אבי אלקיים

תַּפִּלָּה לְעֵנִי כִּי יַעֲטֹף וְלִפְנֵי יְהוָה יִשְׁפָּךְ שִׁיחוֹ (תהלים קב, 1) הנני העני משלום, נדון אני לחיות את חיי במזרח התיכון בתקופה אכזרית, בעתות של מלחמה לאין קץ; ושלום בין כל היושבים בו אין. פעמים רודפי השלום שבארץ הנביאים מגיעים עד שערי צלמוות, עד כי מר לבם ורפיון רוח ומעש אחזם.

מִן הַמִּצַּר קָרָאתִי יְיָ עֲנֵנִי בְּמִרְחָב יְיָ (תהלים קיח, 5) העת הזאת שבה הולך אני בגיא צלמוות עת תפילה היא: שופך אני את צקון לחשי לאדון השלום שישכין שלום של אמת בינינו, חן וחסד ורחמים, שלווה בארמנותינו. מן המצר הפנימי שבו שרוי אני העני ממעש עורג אני אל מרחבי יי של שלום.

בְּקָרְאִי נִחַר גְּרוֹנִי אֶעִירָה לָךְ שִׁיר הַגִּיּוֹנִי גַם אֶעִירָה שְׁחַר הַיָּמִים יָמִי חג הפסח 2009, שעת לילה מאוחרת, האוויר עדיין צונק, עוד מעט יפציע השחר, ומילותיו של נעים זמירות רבי ישראל בן משה נגארה (1555–1628) דופקות על לבי, אולי פתאום יבוא אֶל־חִי אֶל מלוני כעפעפי שחר. בינתיים עד יבוא אֶל־חִי טורדת את הרהורי הודעתו של האפיפיור בנדיקטוס ה־16 כי מתכוון הוא להשיב על כנה את המיסה הלטינית; הווה אומר, מעתה מונחים הכמרים הקתוליים להעדיף את אמירת המיסה בשפה הרומית ולא בשפת המקום והקהילה.

תוהה אני ומשתומם בלבי על המניעים של האב הקדוש לשוב אל 'שפת הקודש' הלטינית. לילות כימים השקעתי בלימודי הלטינית בימי בחרותי, אך מעולם לא נשאתי תפילה לאלוהי אמונתי, אף לא בשעת צרה ומצוקה, בשפה הלטינית, אלא באחת מהסתעפויותיה הלא

היא שפת הלדינו. פעם קראתי שהמקובל האיטלקי רבי משה זכות (1620–1697), שהכיר היטב את נבכי התרבות של הרנסנס האיטלקי, צם ארבעים יום לכפר על חטאו שלמד בימי שחרותו לטינית, ומעולם לא ירדתי לסוף דעתו. האם צעדו של המקובל האיטלקי אינו אלא תמונת ראי לזו של האפיפיור בנדיקטוס ה־16?

ובכן מה סוד יש בה בלטינית? מה סגולה יש בה שרק דרכה יתחבר המאמין הנוצרי באופן פנימי עם האב, הבן ורוח הקודש ולא דרך השפות הוולגריות? בנדיקטוס ה־16, שעשה לו שם כנציג מובהק של הזרם השמרני בקתוליות, מבטא בין היתר בקביעה זו תפיסה קלסיציסטית הרווחת בקרב דתות העולם, היא התפיסה של 'שפת קודש'. גישה זו מקדשת שפה מסוימת ונותנת לה מעמד מיוחד ומרכזי כשפה המתווכת בין האדם לבין בוראו. דוגמאות לכך ניתן למצוא כהנה וכהנה: הלטינית בנצרות הקתולית, העברית ביהדות, הערבית באסלאם, ושפת הסנסקריט בהינדואיזם ובבודהיזם. אם הסנסקריט, דרך משל, היא 'שפת האלים' הרי שהעברית היא שפתו של אלוהי ישראל, שדרכה ברא את העולמות כולם והתגלה בה לבני אדם.

השלום כסמיוטיקה ליטורגית

הקו המשותף לתפיסות אלו הוא שהן רואות בשפה אחת ייחודית את הצינור המקשר בין האדם לאלוהיו. מתוך אוצר הסמלים והסימנים בעלי המשמעות שמציעה המערכת הסמיוטית במלאותה בוחר האדם המאמין את הסמלים הליטורגיים, סמלי התפילה. הסמיוטיקה של המאמין היא אפוא סמיוטיקה ליטורגית. אך בכך לא סגי: המאמין הקלסיציסט מצמצם את הסמיוטיקה שלו עוד יותר ומתמקד בתת-מערכת, בשפה אחת, בעלת ערך ייחודי. גישה זו מאופיינת אפוא בסממן כפול: הבניית הקשר עם האל מתוך השפה והמערכת הסמיוטית, ומתוך התמקדות בתחום שפתי אחד וייחודי שנודע לו ערך מיוחד.

אם כן, לפי גישה תאולוגית זו, מהי הדרך שיבור לו המאמין המבקש על השלום? התשובה פשוטה: דרך המלך אל השלום, החיבור אל